

MISIUNEA INTERNAȚIONALĂ DE OBSERVARE A ALEGERILOR Republica Moldova – Alegeri locale, 5 noiembrie 2023

DECLARAȚIA PRIVIND CONSTATĂRILE ȘI CONCLUZIILE PRELIMINARE

CONCLUZII PRELIMINARE

În data de 5 noiembrie alegerile locale au decurs pașnic și au fost gestionate eficient, însă interferențele din străinătate și măsurile restrictive impuse în contextul temerilor legate de securitatea națională cu privire la libertatea de exprimare, asociere, și dreptul de a participa la alegeri, au avut un impact negativ asupra întregului proces. Aceste alegeri au avut loc pe timpul stării de urgență pe fondul tensiunilor legate de direcția geopolitică a țării. Administrarea alegerilor s-a desfășurat în general transparent și profesionist în pofida insuficienței de cadre și necesității de a implementa noul Cod electoral. Concurenții electorali în mare parte au putut să-și desfășoare liber campaniile și au oferit alegătorilor alternative clare. Anularea înregistrării tuturor candidaților electorali din partea partidului Șansă în ajunul alegerilor printr-o dispoziție executivă a Comisiei pentru Situații Excepționale nu a oferit un remediu legal eficient, a limitat alegerea pentru electorat și a rezultat în alegeri cu un singur concurent electoral în unele localități mai mici. Radiodifuzorii și sursele media online monitorizate au oferit informații suficiente și diverse, însă suspendarea licenței de emisie a mai multor radiodifuzori pare să fie o restricție disproporțională asupra libertății de exprimare. Ziua alegerilor a decurs calm, iar procesul de votare și numărare a voturilor a fost în general evaluat pozitiv, deși secretul votului nu a fost respectat mereu. Procesul de totalizare a rezultatelor este în derulare.

Cadrul legal oferă o bază adecvată pentru organizarea și desfășurarea unor alegeri democratice. Alegerile s-au desfășurat în conformitate cu noul Cod electoral, adoptat în urma unui proces complex de consultații, cu implicarea organizațiilor societății civile, dar fără opoziția parlamentară. Codul conține mai multe recomandări precedente propuse de BIDD0, inclusiv cele legate de întărirea regulilor de finanțare a campaniei electorale și de control a finanțării, componența conducerii în organele electorale, și cele legate de combaterea utilizării abuzive a resurselor de stat și cumpărării voturilor. În data de 4 octombrie, Parlamentul a adoptat modificările legale pentru a împiedica participarea la alegeri a anumitor persoane asociate cu un partid declarat neconstituțional pe termen de trei ani. Eficacitatea acestei măsuri este incertă fără evaluări individualizate și limitări graduale a interdicției de a participa la alegeri, îndeosebi în cazul persoanelor care sunt bănuite de anumite infracțiuni electorale, dar nu sunt nici urmărite penal, nici condamnate. Competențele largi ale Comisiei pentru Situații Excepționale și absența unui mecanism de control asupra deciziilor sale stârnește preocupări.

CEC-ul a lucrat în general profesionist, colegial și deschis, dar a dus lipsă de cadre în departamentele principale, inclusiv IT și de control asupra finanțării campaniei electorale, ceea ce a afectat negativ unele din activitățile sale. Majoritatea membrilor Comisiei Electorale Central (CEC) sunt nominalizați de către partidul de guvernare, contribuind la un dezechilibru care contestă imparțialitatea instituțională. Totuși, majoritatea actorilor, cu excepția opoziției, și-au exprimat încrederea în activitatea CEC. Noul mecanism de nominalizare menit să sporească independența instituțională a CEC-ului va fi aplicat din 2026. Consiliile electorale de circumscripție (CEdC) responsabile pentru înregistrarea candidaților și validarea rezultatelor alegerilor au lucrat eficient și au respectat termenele, dar nu au avut suficientă capacitate pentru supravegherea finanțării campaniei electorale.

Pentru a vota în alegerile locale cetățenii sunt obligați să aibă viză de reședință sau domiciliu în Republica Moldova. Alegătorii înregistrați în străinătate și cei care locuiesc pe malul stâng al râului Nistru (Transnistria) nu au fost incluși în listele alegătorilor și nu au votat. Majoritatea interlocutorilor MOA BIDD0 nu au fost îngrijorați de acuratețea Registrului de Stat al Alegătorilor, dar au menționat că un număr semnificativ de cetățeni de origine romă au fost excluși din cauza lipsei unei reședințe înregistrate, unii, de asemenea, au remarcat includerea persoanelor decedate în listele alegătorilor.

Alegătorii care s-au mutat într-un raion diferit cu mai puțin de trei luni înainte de ziua scrutinului nu au fost incluși în lista principală a alegătorilor. Deși această restricție a fost menită să împiedice fraudarea alegerilor prin mutarea fictivă a alegătorilor, în rezultatul acesteia circa 3,000 de alegători care de fapt și-au schimbat locul de reședință au fost efectiv privați de dreptul la vot, contrar angajamentelor OSCE.

Inițial un total de 57,396 de candidați au fost înregistrați pentru aceste alegeri în mod transparent. Interdicția de a participa la alegeri pe un termen de trei ani impusă persoanelor asociate cu un partid declarat neconstituțional a intrat în vigoare doar cu două zile înainte de data de 6 octombrie, termenul pentru depunerea candidaturilor. Acest fapt a agravat posibilitatea pentru unii candidați potențiali să caute remediu în timp util. În data de 3 noiembrie, cu doar două zile înainte de ziua scrutinului, CEC-ul a implementat dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale prin care a fost ordonată anularea înregistrării a tuturor 8,605 de candidați nominalizați de partidul Șansă în temeiul amenințării la securitatea națională, legăturilor cu fostul partid Șor și încălcărilor semnificative de finanțare a campaniei electorale. Excluderea la pachet a candidaților fără posibilitatea de a beneficia de un remediu legal eficient este în contradicție cu angajamentele OSCE și alte standarde internaționale.

Concurenții electorali au fost în mare parte capabili să desfășoare campania electorală în mod liber. Acuzații credibile, repetate și răspândite privind utilizarea abuzivă a fondurilor din surse ilegale pentru cumpărarea voturilor au fost făcute înainte și în timpul campaniei electorale cu referință la dl Șor, care la fel în mod public a anunțat că va finanța proiecte locale de dezvoltare a infrastructurii și adaosuri la pensii din fondurile sale private. În general, fluxul de fonduri din surse ilegale și străine a distorsionat campania electorală, iar stimulările bănești au împiedicat unii alegători să facă o alegere informată. În data de 5 octombrie, Parlamentul a adoptat rectificări în bugetul de stat, alocând fonduri pentru majorarea salariilor pentru 170,000 de funcționari publici și plăți unice pentru cadre didactice și lucrători de poliție. Prim-ministrul, în calitate sa oficială, a participat în campania electorală pentru PAS. Astfel de practici estompează linia între stat și partid politic, și sunt în contradicție cu angajamentele OSCE.

În pofida integrării solicitării de a respecta cota de 40% de reprezentare a ambelor sexe pe listele de candidați pentru alegeri în consilii, femeile candidate au fost reprezentate insuficient în calitate de candidate la funcția de primar. Femeile au participat ca oratori în timpul adunărilor cu cetățenii în susținerea campaniei, totuși majoritatea partidelor politice nu au inclus în platformele sale nici o politică de promovare a femeilor. Aplicarea cotei de gender pentru listele de candidați în consilii locale este o măsură pozitivă pentru participarea femeilor, însă legea nu garantează cota de participare la alocarea mandatelor, astfel fiind redusă posibilitatea de îmbunătățire a echilibrului de gen.

Noul Cod electoral stipulează reguli îmbunătățite de finanțare a campaniei în conformitate cu mai multe recomandări precedente ale BIDDO. Cadru de reglementare conține prevederi legate de raportare detaliată, dezvăluiri în timp util, supraveghere comprehensivă, și măsuri de răspundere pentru încălcări, însă unele deficiențe de implementare au creat obstacole inutile pentru concurenții electorali, printre care și dificultăți la deschiderea conturilor bancare speciale. CEC-ul, responsabil să exercite control financiar și supravegherea finanțării campaniei electorale, a depus eforturi considerabile să asigure complianța cu regulile de finanțare a campaniei. Totuși, capacitatea insuficientă la nivel central și regional de a verifica cheltuielile în comparație cu veniturile declarate și de a publica rapoartele conform termenelor solicitate a compromis un proces dealfel transparent și responsabil.

Un număr mare de instituții media operează pe o piață publicitară insuficientă și distorsionată, iar majoritatea posturilor de televiziune principale sunt considerate controlate de oameni de afaceri asociați cu partide politice. În decembrie 2022 Comisia pentru Situații Excepționale a suspendat licența de emisie a șase posturi de televiziune pe motiv de îngrijorări bănuiele de dezinformare, amenințări la securitatea națională și presupusul control a acestor posturi de persoanele fizice și juridice aflate pe lista de sancțiuni internaționale. În data de 30 octombrie, Comisia a suspendat licența de emisie la alte șase posturi de televiziune, iar Serviciul de Informații și Securitate a dispus blocarea accesului la 73 de

website-uri în baza acelorași temeii, în pofida faptului că Consiliul Audiovizualului (CA) nu a dispus sancțiuni pentru dezinformare acestor posturi în trecut. Conform dreptului internațional pentru drepturile omului aceste cazuri nu par să constituie măsuri de restricționare proporțională a libertății de exprimare. În perioada electorală, CA a monitorizat și a implementat prevederi complexe pentru acoperirea imparțială a campaniei în mass media. Numeroase dezbateri au contribuit la informarea alegătorilor și toate șase posturi de televiziune monitorizate de MOA BIDDO a dat dovadă de parțialitate.

Termenele limită pentru depunerea și soluționarea reclamațiilor și contestațiilor legate de procesul electoral este un termen accelerat de trei zile, în conformitate cu bunele practici internaționale. Ținând cont de recomandările precedente ale BIDDO din noul Cod electoral sunt eliminate incoerențe și prevederi contradictorii cu referință la organele competente pentru soluționarea disputelor electorale. Din data de 4 iulie CEC a primit 102 de contestații privind, *printre altele*, aspecte de înregistrare a candidaților, acțiuni de agitație electorală prematură, finanțarea campaniei din surse ilegale și utilizarea abuzivă a resurselor administrative. În 35 de cazuri CEC-ul a decis în favoarea contestatarului, și în majoritatea cazurilor hotărârile au fost motivate adecvat. Totuși, din cauza suprapunerii perioadei de campanie cu procesul continuu de contestații și recursuri privind înregistrarea candidaților, cadrul legal nu prevede o cale de atac eficientă care ar asigura condiții de concurență echitabilă în conformitate cu standardele internaționale. În unele cazuri de apel la judecătorii în prima instanță, hotărârile au fost în mare parte motivate adecvat, pronunțate în timp util și publicate pe website-uri respective. Totuși, majoritatea interlocutorilor ai MOA BIDDO au constatat că încrederea în sistemul judecătoresc în continuare este foarte redusă.

Observatorii naționali și internaționali au dreptul să monitorizeze procesul electoral în întregime. Codul electoral stipulează că instituțiile media care doresc să monitorizeze alegerile trebuie să fie acreditate de către CEC. CEC a acreditat 1,902 de observatori naționali și 401 de observatori internaționali. CEC a refuzat să acrediteze șapte observatori potențiali din partea BIDDO care au fost nominalizați de Federația Rusă.

Ziua alegerilor a decurs în general calm, procesul de votare s-a desfășurat ordonat și a fost evaluat pozitiv de observatorii MIOA. Procedurile au fost în general respectate, cei prezenți au monitorizat fără restricții procedurile și nu au fost remarcate cazuri de neregularități semnificative. Secretul votului nu a fost asigurat mereu. Reprezentanții partidelor politice și, în măsură mai mică, observatorii naționali au fost prezenți, contribuind la transparență. Procesul de numărare a fost evaluat în mare parte pozitiv, dar unele etape procedurale au fost uneori omise, în special în legătură cu numărarea numărului de alegători care au votat, completarea și afișarea protocoalelor cu rezultate. CEC-ul a început să publice rezultatele preliminare în scurt timp după închiderea secțiilor de votare. Procesul de totalizare continuă, iar observatorii MIOA au evaluat etapele inițiale ale procesului ca fiind în mare parte bine organizat și desfășurate profesionist, dar, în cazuri izolate, caotic și neordonat.

CONSTATĂRI PRELIMINARE

Contextul

În alegerile locale din 2019 Partidul Democratic din Moldova a câștigat majoritatea mandatelor în primării și consilii locale, urmat de Partidul Socialiștilor al Republicii Moldova, blocul electoral compus din Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) și Platforma Partidului Demnitate și Adevăr (PPDA) și de Partidul Liberal Democratic din Moldova (PLDM). În alegerile parlamentare anticipate din 2021, PAS

a câștigat majoritatea parlamentară, obținând 63 din 101 de mandate, ceea ce i-a permis să constituie guvernul și să consolideze poziția partidului în politica Republicii Moldova.¹

În ultimii doi ani, Guvernul s-a angajat într-o reformă ambițioasă în domeniul combaterii corupției, electoral și justiție. La rândul ei opoziția a acuzat partidul de guvernare PAS de exercitarea puterii în mod unilateral și nedemocratic. În data de 23 iunie 2022 UE a oferit Republicii Moldova statutul de țară -candidată la aderarea la Uniunea Europeană.²

În noiembrie 2022 Guvernul a solicitat Curții Constituționale să verifice constituționalitatea partidului Șor, invocând condamnările penale ale liderului și ale altor membri de partid, dar și abaterile repetate sancționate de Comisia Electorală Centrală (CEC) în legătură cu cumpărarea de voturi și alte abuzuri de finanțare a campaniei electorale. În iunie 2023, Curtea a declarat partidul drept neconstituțional, a dispus dizolvarea acestuia și a stipulat că cei cinci deputați din fostul partid Șor, 588 consilieri aleși și 43 de primari să-și continue activitatea cu statut independent.

Aceste alegeri s-au desfășurat în contextul stării de urgență declarate de Parlament în data de 24 februarie 2022 ca reacție la amenințările la securitatea națională legate de războiul din Ucraina.³ Alegerile au avut loc în contextul tensiunilor dintre partidul de guvernare și opoziție legate de direcția geopolitică a țării, interdicția pentru membri principali din fostul Partid Șor de a participa la alegeri și de investigațiile desfășurate privind utilizarea fondurilor din surse ilegale pentru cumpărarea voturilor de către partidele politice asociate cu Ilan Șor, partidul Șansa și partidul Renașterea.⁴ Aceste alegeri au fost privite drept o competiție importantă între partidul de guvernare și opoziție, dar și ca o oportunitate pentru partidul de guvernare să-și reafirme mandatul și să instaureze o prezență politică puternică la nivelul local înainte de alegerile prezidențiale din 2024 și alegerile parlamentare din 2025.

Numărul femeilor participante în politică a crescut în ultimii ani, dar per general femeile sunt în continuare reprezentate insuficient în viața politică. Președintele țării este o femeie, iar 6 din 17 (35%) portofolii ministeriale dețin femeile. Femeile au 39 de mandate de deputat (38%). În administrația locală care își încetează activitatea, 207 funcții de primar (23%), 300 funcții de consilier în raioane și municipii (27%) și 3,823 de consilieri în orașe, comune și sate (37%) au fost ocupate de femei. Minoritățile naționale sunt, în general, reprezentate bine prin mandatele obținute în acele comunități, în care este o concentrație a etniei respective.

Cadrul legal și sistemul electoral

Cadrul legal electoral oferă o bază adecvată pentru organizarea și desfășurarea unor alegeri democratice. Alegerile sunt reglementate de prevederile Constituției din 1994, a noului Cod electoral adoptat în 2022, completate de prevederile altor legi relevante și de un pachet de regulamente CEC adoptate recent.

În conformitate cu buna practică electorală, Codul electoral fost adoptat în urma unui proces complex de consultații, desfășurat de CEC cu implicarea actorilor electorali și organizațiilor societății civile, însă fără participarea opoziției parlamentare.⁵ Aceste alegeri au constituit o oportunitate de a testa

¹ Opoziția electorală reprezentată de Blocul Comuniștilor și Socialiștilor (BCS) și partidul Șor a obținut 32 și 6 mandate, corespunzător. Între timp, cinci deputați au ieșit din BCS; din ei trei s-au alăturat Partidului Renaștere, ceilalți doi au trecut în proaspăt formată Mișcarea Respect Moldova și Mișcarea Alternativa Națională (MAN). Un mandat de deputat rămâne vacant după ce dlui Ilan Șor i-a fost retras mandatul în rezultatul condamnării sale *in absentia* la 15 ani de închisoare pentru fraudă bancară și spălare de bani.

² Vezi Concluziile Consiliului European din 23-24 iunie.

³ În contextul stării de urgență, Comisia pentru Situații Excepționale constituită din membrii Guvernului și agențiilor de stat, are competențe largi. Până acum, Comisia a emis 90 de dispoziții obligatorii cu efect imediat. Ultima dată starea de urgență a fost prelungită pentru o perioadă adițională de 60 de zile, în data de 21 septembrie 2023. Prolungirea repetată a stării de urgență stârnește preocupări pentru democrație.

⁴ Partidul Șansa a fost constituit în iulie 2023 în baza partidului *Ai Noștri* care a făcut parte din coaliția Șansa, Obligații, Realizări – Ș.O.R., [format](#) de dl Șor înainte de alegeri în data de 26 iunie 2023.

⁵ Vezi [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDDIO din octombrie 2022 cu privire la proiectul Codului electoral.

aplicabilitatea Codului electoral înainte de alegerile prezidențiale în 2024 și cele parlamentare în 2025. Majoritatea interlocutorilor MOA BIDDO, cu excepția unor reprezentanți ai partidelor de opoziție, în general s-au exprimat pozitiv despre modificările făcute în cadrul legal.⁶

Codul nou conține mai multe recomandări precedente propuse de BIDDO, inclusiv cele legate de întărirea regulilor de finanțare a campaniei electorale și de control a finanțării, posibilitatea pentru alegători să-și pună semnătura în susținerea mai multor candidați, revizuirea mecanismului de numire CEC pentru imparțialității sporită a instituției, dar și cele legate de combaterea utilizării abuzive a resurselor de stat și cumpărării voturilor.⁷ Unele recomandări propuse de BIDDO încă nu au fost abordate, precum cele legate de împiedicarea funcționarilor aleși, care sunt candidați, să facă campanie electorală în timp ce sunt în serviciu, relaxarea unor cerințe excesive de raportare financiară și restabilirea dreptului de vot pentru persoanele cu dizabilități psihosociale și intelectuale.

În data de 31 iulie, Codul electoral a fost modificat prin introducerea unei interdicții de a participa la alegeri pe termen de cinci ani pentru membrii executivi și demnitarii aleși din cadrul unui partid declarant neconstituțional.⁸ Potrivit autorităților scopul a fost să implementeze hotărârea Curții Constituționale prin care Partidul Șor a fost declarat neconstituțional și să aplice un mecanism de prevenire. Totuși, în data de 3 octombrie 2023, Curtea Constituțională a declarat această prevedere drept neconstituțională, constatând că interdicția este de natură colectivă, nu ia în considerație circumstanțele individuale și nu oferă căi de atac efective și de garanții în fața unor decizii arbitrare.⁹

În data de 4 octombrie Parlamentul iarăși a modificat Codul electoral în cadrul unei ședințe boicotate de opoziție.¹⁰ Mai mulți interlocutori MOA BIDDO s-au arătat preocupați de lipsa consultațiilor publice, în timp ce alții au susținut că urgența a fost condiționată de începutul perioadei electorale. Modificările au avut ca scop să abordeze prevederile neconstituționale precedente, îngustând limitarea dreptului de participare la alegeri la patru categorii de persoane și oferindu-le dreptul de atac la Curtea de Apel Chișinău.¹¹ Eficacitatea acestei măsuri este incertă fără evaluări individualizate și limitări graduale a interdicției de a participa la alegeri, îndeosebi în cazul persoanelor care sunt bănuite de anumite infracțiuni electorale, dar nu sunt nici urmărite penal, nici condamnate. O solicitare în sensul

⁶ În comparație, mai multe partide de opoziție s-au opus modului în care noul Cod a fost aprobat și ulterior modificat sub controlul total al PAS, dar și adoptării întârziate a unor regulamente CEC.

⁷ Lista funcționarilor publici care trebuie să suspendeze serviciul și exercitarea atribuțiilor de funcționar public pe parcursul campaniei electorale în calitate de candidat a fost extinsă și include demnitari înalți, șefi-adjuncți din cadrul autorităților publice centrale și persoanele în funcția de secretar al consiliului local. Însă legea nu solicită ca fiecare caz de utilizare abuzivă a funcției publice trebuie să fie abordat de către autoritățile relevante în mod eficient și rapid. Legea interzice transportarea alegătorilor în ziua scrutinului ca încercare de a preveni cumpărarea voturilor.

⁸ În plus, Legea cu privire la partide politice a fost modificată pentru a interzice utilizarea simbolurilor asemănătoare cu cele ale partidului interzis, iar cazuri de corupție electorală și politică au fost introduse drept infracțiuni în Codul Penal.

⁹ Această hotărâre în mare parte a fost în conformitate cu prevederile din [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDDO din octombrie 2023, prin care se recomandă ca dreptul de a candida să fie restricționat în temeiul unor criterii adecvate, evaluări individuale eficiente, garanții procedurale și căi de atac legale.

¹⁰ Legea a fost adoptată în două lecturi consecutive, ambele desfășurate în ziua de 4 octombrie, fără consultații publice. În aceeași zi a fost solicitată opinia CEC și a Centrului Național Anticorupție (CNA). CEC nu a emis nici o opinie, deoarece majoritatea membrilor săi nu au votat în susținerea proiectului de lege. CNA nu și-a oferit expertiza din cauza preavizului scurt. Directorul CNA, care și-a dat demisia în data de 10 octombrie, a informat MOA BIDDO că în opinia lui legislația propusă nu conținea riscuri legate de corupție.

¹¹ Restricțiile se aplică față de toate persoanele bănuite, învinuite, inculpate sau condamnate de săvârșirea infracțiunilor care au reprezentat argumente pentru declararea unui partid neconstituțional, persoanele cărora li s-a interzis să participe la alegeri din cauza încălcărilor precedente a legislației în domeniul electoral, indiferent de gravitatea acelor încălcări, persoanele incluse în listele de sancțiuni internaționale și persoanele care au realizat nemijlocit alte acțiuni care au constituit temei pentru declararea unui partid neconstituțional. În [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDDO din octombrie 2023 se recomandă limitarea „restricțiilor asupra dreptului de a candida doar la acei membri și/sau demnitari aleși ai partidului, activitățile cărora au prezentat o amenințare la Constituție și integritatea statului democratic, prin acțiunile și exprimările lor, și/sau prin urmărirea activă a scopurilor (ilegale) ale unor partide neconstituționale.”

verificării constituționalității acestor prevederi a fost depusă la Curtea Constituțională în data de 16 octombrie și este în proces de examinare.¹²

Efectul stării de urgență asupra procesului electoral și mandatul larg al Comisiei pentru Situații Excepționale sunt îngrijorătoare. Hotărârea Parlamentului cu privire la starea de urgență acordă Comisiei autoritatea să restricționeze adunările, să reglementeze utilizarea telecomunicațiilor și să combată dezinformarea, știri false și discursuri instigatoare la ură. Dispozițiile Comisiei nu fac obiectul controlului de constituționalitate, ci doar a controlului normativ ca parte a procedurii de contencios administrativ. În 2020, Comisiei i-au fost acordate competențe semnificativ mai mari pentru perioada stării de urgență. Totuși, prin hotărârea din iunie 2020, Curtea Constituțională a precizat că autoritățile responsabile pentru controlul stării de urgență urmează să exercite doar sarcinile și acțiunile necesare pentru atingerea scopurilor anunțate la declararea acesteia și că aceste atribuții nu trebuie să depășească competențele puterii executive, iar Parlamentul trebuie să exercite supravegherea eficientă a acestor măsuri. În data de 4 octombrie, înainte de a fi votată în Parlament, Comisia pentru Situații Excepționale a emis dispoziția prin care la fel a interzis categoriilor similare de persoane să participe la alegeri, în fond asigurând aplicarea interdicțiilor înainte ca legea relevantă să fie promulgată. Un mecanism de control legislativ asupra dispozițiilor Comisiei ar fi asigurat respectarea principiului de control și echilibru, în special în perioada alegerilor.¹³ Comisia trebuie să exercite competențele cu atenție maximală, iar deciziile care au impact asupra exercitării dreptului de participare la alegeri și libertatea de exprimare ar beneficia de o motivație mai minuțioasă.

Alegerile locale se desfășoară pentru alegerea a 898 de primari și 11,058 de consilieri în sate (sau comune), orașe și municipii, inclusiv în orașele Chișinău și Bălți, și 35 circumscripții electorale. Consilierii sunt aleși în baza unui sistem proporțional din listele de candidați ori în calitate de candidați independenți, iar primarii sunt aleși în baza unui sistem majoritar. Dacă nici un candidat la funcția de primar nu obține majoritatea absolută din totalul voturilor valide, în termen de două săptămâni este organizat al doilea tur de scrutin între primii doi candidați, care au acumulat cele mai multe voturi în primul tur. Pentru validarea alegerilor în primul tur prezența la vot trebuie să constituie cel puțin 25% din electorat, iar pentru al doilea tur Codul electoral prevede o marjă de 20% de prezență la vot.¹⁴

Administrarea alegerilor

Alegerile locale au fost administrate de o structură electorală cu patru nivele, constând din CEC, 35 consilii electorale de circumscripție (CEdC) de nivelul II, 896 CEdC de nivelul I și 1,958 birouri electorale ale secțiilor de votare (BESV).¹⁵ CEC-ul este un organ permanent numit în 2021. În componența sa intră un membru nominalizat de Președinte și opt de fracțiunile parlamentare în mod proporțional reprezentării acestora. În baza componenței actuale în Parlament, majoritatea membrilor CEC sunt nominalizați de partidul de guvernare, ceea ce crează un dezechilibru și contestă imparțialitatea CEC-ului. Noul mecanism de numiri menit să sporească independența și imparțialitatea instituțională conform unei recomandări precedente a BIDDO, va fi aplicat începând cu 2026.¹⁶ Femeile au fost bine reprezentate în organele electorale la toate nivelele.¹⁷

¹² Solicitarea a fost depusă de cei cinci deputați ai fostului Partid Șor, care, de asemenea, au cerut să fie suspendat efectul acestor prevederi, cerere refuzată.

¹³ În data de 31 octombrie Prim-ministru, care exercită și funcția de președinte al Comisiei, a informat MOA BIDDO că Guvernul pregătește un proiect de lege prin care să asigure controlul legislativ asupra Comisiei.

¹⁴ În cazul unor alegeri repetate nu există cerințe față de prezență la vot.

¹⁵ CEdC-urile corespund unui sistem de divizare teritorial-administrativă în două nivele. Conform prevederilor noi în Codul electoral, în aceste alegeri Comisia Electorală Centrală a Găgăuziei își va asuma atribuțiile CEdC.

¹⁶ Potrivit formulei noi, componența CEC va fi constituită din șapte membri nominalizați câte unul de Președinte, Ministerul Afacerilor Interne, Consiliul Superior al Magistraturii, societatea civilă și opoziția parlamentară, și doi rămași vor fi desemnați de partidul de guvernare.

¹⁷ Cinci membri CEC sunt femei inclusiv în funcția de președinte. Femeile constituie 71.6% din totalul de membrii CEdC de nivelul II, 63% sunt în funcții de președinte, 90% din totalul de membrii CEdC de nivelul I și 88% din totalul de membri BESV.

La momentul actual în componența CEC sunt opt membri numiți din nouă, toți activând în bază permanentă. Din iulie, Parlamentul amână nominalizarea unui membru CEC de înlocuire din partea opoziției fără o justificare adecvată și în ciuda procesului electoral în desfășurare.¹⁸ În general, CEC a respectat toate termenele limită legale, în ciuda adoptării întârziate a unor regulamente noi; CEC a activat într-o manieră deschisă și s-a bucurat de încrederea majorității interlocutorilor MOA BIDDO. Ședințele au decurs într-o manieră profesionistă și colegială, majoritatea hotărârilor au fost motivate în mod adecvat și adoptate prin consens. Totuși, CEC nu a reușit să ia hotărâri cu privire la câteva chestiuni litigioase.¹⁹ Ședințele CEC au fost deschise pentru observatori și mass media, transmise online și au rămas disponibile online după acestea. Agendele ședințelor și deciziile au fost publicate, în mare parte, în timp util, consolidând transparența instituțională.

CEC are responsabilități largi și importante de administrare a alegerilor locale, ce includ gestionarea comisiilor de nivel inferior, supravegherea campaniei electorale și controlul finanțării campaniei, instruirea pentru organele electorale și certificarea funcționarilor noi în domeniul electoral.²⁰ Totuși, în contextul acestor alegeri, CEC a suferit din cauza insuficienței de cadre în departamentele principale, inclusiv în unitatea IT și de supraveghere a finanțării campaniei și a partidelor politice. CEC-ul a informat MOA BIDDO despre dificultățile în identificarea candidaților potriviți pentru funcțiile de președinți CEEdC.²¹ Aceste dificultăți au afectat negativ performanța CEC-ului în unele domenii, inclusiv cel de supraveghere a finanțării campaniei electorale.

CEEdC și BESV au fost constituite în timp util, cu suport suficient din partea autorităților. Între 19 septembrie și 27 octombrie au fost făcute câteva schimbări în componența CEEdC-urilor de nivelul II prin adăugarea membrilor în aproape toate CEEdC și înlocuirea lor în optsprezece, în majoritatea cazurilor din motiv de relație apropiată cu un oarecare candidat.²² În general CEEdC-uri de ambele nivele au dat dovadă de profesionalism, buna organizare și activitate eficientă, însă au dus lipsă de capacitate pentru supravegherea finanțării campaniei (vezi capitolul *Finanțarea campaniei* în acest document). Ședințele CEEdC-urilor, la care au fost prezenți reprezentanții MOA BIDDO, s-au desfășurat în mod transparent și colegial. Deciziile CEEdC-urilor au fost publicate în sediile acestora, iar unele au fost publicate pe website-ul administrației publice locale și al CEC.

CEC împreună cu Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) au organizat programe de instruire extinse în două etape, online și în persoană, pentru toți membrii CEEdC-urilor și BESV.²³ Sesiunile de instruire la care au fost prezenți reprezentanții MOA BIDDO au fost eficiente, informative și bine organizate.²⁴ Adicional CICDE a organizat o campanie comprehensivă de informare a alegătorilor, efectuată prin podcast-uri, spoturi video și pe rețelele sociale, mai mult în limbile română

¹⁸ Parlamentul a adus la cunoștința MOA BIDDO că criteriile de profesionalism au fost impuse de majoritate ca o condiție de aprobare a oricăror nominalizări de membri CEC. Mai multe întârzieri au fost cauzate de verificările prelungite de către Serviciul de Informații și Securitate (SIS).

¹⁹ CEC nu a reușit să adopte decizii în data de 4 și 12 octombrie din cauza votului împărțit (4-4) legat de Avizul său cu privire la modificarea din 4 octombrie la Codul electoral și la două contestații împotriva PAS pe subiectul încălcărilor regulamentelor privind campania.

²⁰ Registrul funcționarilor electorali întreținut de CEC include circa 44,000 de persoane. Pentru a fi inclus ca funcționar într-un organ electoral persoana trebuie să dea dovadă de experiență electorală ori să susțină un test în scris și un interviu pentru a fi certificat de CEC.

²¹ Președinții CEEdC de nivelul II, numiți de CEC, au în prezent statut de funcționari publici permanenți. Alți membrii CEEdC nominalizați de consiliile locale și partidele politice au statut de membri temporari. Numirea președinților a coincis cu pregătirea acestor alegeri și CEC-ului a fost dificil să găsească candidați potriviți.

²² Unii membrii CEEdC-urilor și-au dat demisia pe motiv de volum de lucru exagerat și responsabilități noi. Unele partide politice au adus la cunoștința MOA BIDDO problemele de identificare a oamenilor potriviți în funcția de membru BESV în localitățile mici, deoarece cele mai calificate persoane au fost înscrise în cursa electorală.

²³ CEC, de asemenea, a făcut instruire pentru CEEdC pe subiectul validării rezultatelor alegerilor și alocării mandatelor, și a desfășurat instruire pentru operatorii BESV. În perioada septembrie-octombrie 2023, CEC a desfășurat aditional instruire pentru lucrători de poliție și judecători.

²⁴ Reprezentanții MOA BIDDO au monitorizat 16 sesiuni de instruire pentru membrii CEEdC și BESV în Bălți, Chișinău, Criuleni, Comrat, Drochia, Dubăsari, Edineț, Ialoveni, Leova, Soroca și Telenesti.

și rusă, dar și în găgăuză, ucraineană, bulgară și limba romă, cu subtitrări și interpretare în limbajul semnelor.²⁵ Totuși, la nivel local nu au fost oferite activități vizibile de educare a alegătorilor.

Doar 28% din secțiile de votare sunt accesibile pentru persoanele cu dizabilități fizice.²⁶ Pentru a spori accesibilitatea secțiilor de votare, CEC a aprovizionat toate secțiile cu cabine de vot mai largi și mai joase, lentile și buletine de vot tactile; unele secții de votare au fost aprovizionate cu afișe ce conțineau un cod QR scanabil care face legătura cu un ghid în limbajul semnelor și un ghid audio.

Înregistrarea alegătorilor

Cetățenii care au împlinit 18 ani până la ziua alegerilor sun eligibili să voteze, excepția fiind aplicată celor care sunt expres privați de acest drept printr-o hotărâre judecătorească pe motiv de dizabilitate intelectuală sau psihosocială, contrar recomandărilor precedente ale BIDDO și ale Congresului. Privarea dreptului de vot pe motiv de orice dizabilitate este incompatibilă cu obligațiile și standardele internaționale.²⁷

Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA) este întreținut și actualizat de CEC în baza datelor extrase din Registrul de Stat al Populației întreținut de Agenția Servicii Publice (ASP). În data de 2 noiembrie, în RSA au fost înscrși 3,302,681 de alegători, din care 2,761,158 (83.6%) cu viza de reședință sau domiciliu în Moldova. Alegătorii fără reședință înregistrată, inclusiv cei care locuiesc în străinătate, și alegătorii care locuiesc în Transnistria, nu au fost incluși în lista principală a alegătorilor și nu au votat în ziua alegerilor.²⁸ Potrivit ASP, 258,779 de alegători nu au nici adresă de domiciliu, nici viză de reședință înregistrate în Moldova.²⁹

În general interlocutorii MIOA nu s-au arătat preocupați de exactitatea Registrului de Stat al Alegătorilor. Totuși, au fost menționate îngrijorări în legătură cu incluziunea Registrului de Stat al Alegătorilor, dat fiind faptul că un număr semnificativ de cetățeni de origine romă au rămas excluși, din cauza lipsei unei reședințe formalizate și a documentelor de identitate. De asemenea, problema veche ce ține de includerea persoanelor decedate în listele alegătorilor a rămas neabordată, legea nu prevede eliminarea automată a datelor despre persoanele decedate din RSA.³⁰

Noul Cod electoral prevede ca alegătorii care s-au mutat într-un alt raion cu mai puțin de trei luni înainte de ziua alegerilor, cu excepția studenților, să nu fie incluși în nici o listă a alegătorilor pentru alegeri locale.³¹ Deși această restricție a fost introdusă cu intenția de a împiedica mutarea fictivă a alegătorilor într-o altă circumscripție electorală aproape de ziua alegerilor, fie sub presiune sau în rezultatul

²⁵ Lista temelor include introducerea în serviciul de administrare publică și alegeri locale, înregistrarea candidaților, promovarea femeilor în calitate de candidați, înregistrarea alegătorilor și procedurile în ziua alegerilor.

²⁶ Potrivit unui [studiu](#) publicat de CEC și Misiunea PNUD Moldova în 2022, 569 de clădiri din totalul de 2,017 sunt accesibile și doar 18 sunt complet accesibile.

²⁷ Articolele 12 și 29 din [Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități \(CDPD\)](#) din 2006 stipulează că „Statele părți trebuie să recunoască faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de capacitate juridică în mod egal cu ceilalți în toate aspectele vieții” și garantează „dreptul și oportunitatea [...] de a vota și de a fi aleși.” Punctul 48 din [Comentariul General nr. 1 din 2022 la Articolul 12 a CDPD](#) afirmă că „capacitatea decizională a unei persoane nu poate fi o justificare pentru oricare excludere a persoanelor cu dizabilități de la exercitarea [...] dreptului de vot [și] dreptului de a candida la alegeri.”

²⁸ 267,162 de alegători locuiesc pe teritoriul Transnistriei. Drept excepție, alegătorii care locuiesc în comuna Chițcani și satele Cremenciug și Gîsca, au putut să voteze în BESV din Copanca și Firladeni pentru consiliul raional Căușeni.

²⁹ ASP a estimat că majoritatea acestor persoane nu locuiesc în Moldova și îi include pe cei care au atins vârsta de 18 ani dar nu au obținut un buletin de identitate (52,219 cetățeni), persoanele cu buletin de identitate dar fără o viză de reședință sau domiciliu (109,826) și acei care și-au declarat emigrarea din țară (96,734).

³⁰ Certificatele de deces nu sunt depuse *din oficiu* de instituțiile medicale la ASP. Prin lege familiile persoanelor decedate sunt responsabile să raporteze decesul la administrația publică locală, care la rândul ei informează ASP regulat.

³¹ În data de 1 noiembrie, CEC a precizat că persoanele care au atins vârsta de 18 ani în ultimele trei luni sunt eligibile să voteze. Mai mult, alegătorii care și-au schimbat locul de trai în limitele circumscripției electorale de nivelul doi, la fel, sunt eligibile să voteze pentru consiliile raionale, sau dacă ei se mută în limita mun. Chișinău și Bălți, să voteze pentru funcția de primar.

stimulării, ea a rezultat în privarea efectivă a dreptului de vot pentru circa 3,000 de alegători care întradevăr și-au schimbat locul de trai. Această măsură este contrară prevederilor paragrafului 7.3 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990 și bunelor practici internaționale.³²

Legea garantează transparența listelor alegătorilor, prin publicarea acestora la fiecare BESV, precum și posibilitatea de a verifica listele online. Alegătorii au avut posibilitatea să solicite introducerea corectărilor și să depună reclamații cu privire la inexactități la BESV în perioada 16-29 octombrie. Reprezentanții concurenților electorali și observatorii, de asemenea, au putut să verifice acuratețea listelor alegătorilor la secțiile de votare.

Înregistrarea candidaților

Toți alegătorii au dreptul să candideze și să participe la alegeri, cu excepția personalului militar activ, a deținuților care își ispășesc pedeapsa în sistemul petinciar, persoanelor ale căror cazier judiciar include infracțiuni comise în mod deliberat, și persoanelor private de dreptul de a ocupa funcții publice printr-o hotărâre judecătorească definitivă. Pentru a candida la funcția de primar viitorul candidat trebuie să atingă vârsta de 23 de ani și să aibă studii medii de specialitate sau studii superioare.³³ Restricțiile față de candidați la funcția de primar contestă standardele internaționale.³⁴

Procesul de înregistrare a candidaților a fost desfășurat în mare parte în mod incluziv și transparent. Totuși, modificările legislative prin care a fost introdusă interdicția de a participa la alegeri timp de trei ani pentru câteva persoane asociate cu un partid declarat neconstituțional au intrat în vigoare doar cu două zile înainte de termenul de 6 octombrie, termen limită pentru depunerea candidaturilor (vezi capitolul *Cadru legal și sistemul electoral* în acest document). Acest fapt a agravat posibilitatea unora candidați potențiali să caute în timp util o cale de atac și așa a compromis implementarea eficientă a regulilor pentru înregistrarea candidaților.

În total 57,396 de candidați a fost inițial înregistrat pentru aceste alegeri, inclusiv 1,174 de candidați independenți și restul din partea a 36 de partide politice și un bloc electoral.³⁵ Acest număr a inclus 3,952 de candidați la funcția de primar (din care 30.3% femei) și 53,444 candidați pentru consilii locale (din care 47% femei). Din 319 de candidați independenți la funcția de primar 30% au fost femei. Din 855 de candidați independenți la funcția de consilieri, 21% au fost femei. Înregistrarea candidaților s-a închis în data de 13 octombrie.

Candidații au fost nominalizați de partide politice înregistrate, blocuri electorale sau prin auto-nominalizare în calitate de candidați independenți. Pentru prima dată în alegeri locale, partidele politice au fost obligate să includă pe listele sale cel puțin 40% de candidați de ambele sexe. Deși aplicarea cotei de reprezentare pe criteriu de sex pentru listele de candidați în consiliile locale este un pas pozitiv pentru participarea femeilor, legea nu garantează cote la etapa de alocare a mandatelor, ceea ce poate să afecteze șansele de îmbunătățire a echilibrului de gen în unele localități.

În conformitate cu bunele practici internaționale și recomandarea 443 (2020) din partea Congresului, numărul de semnături necesare pentru a candida la funcția de primar a fost redus la 1%, dar nu mai puțin de 100 de alegători.³⁶ Codul electoral modificat oferă cetățenilor posibilitatea de a semna pentru susținerea mai multor candidați, conform recomandării precedente ale BIDDO.

³² Paragraful 7.3 al [Documentului OSCE de la Copenhaga din 1990](#) prevede că statele participante trebuie „să garanteze dreptul la vot universal și egal pentru toți cetățenii adulți.”

³³ Criteriul de vârstă a fost redus de la vârsta de 25 de ani.

³⁴ Punctul 15 la [Comentariul General #25](#) al PIDCP afirmă că „persoanele care de altfel sunt eligibile să candideze la alegeri nu trebuie să fie excluse în baza unor cerințe nerezonabile sau discriminatorii precum educație, reședință sau origine, sau afiliere politică.”

³⁵ În data de 8 septembrie, CEC a publicat o [listă](#) cu 60 de partide politice eligibile să participe în aceste alegeri.

³⁶ Potențialii candidați independenți pentru consilii trebuie să fie susținuți de 2% din totalul de alegători înregistrați în circumscripția respectivă divizat la numărul de mandate, dar nu mai puțin de 50 de semnături de susținere.

În urma interdicției temporare de a participa la alegeri pentru candidaturile persoanelor asociate cu fostul Partid Șor, și în baza informațiilor obținute de la patru instituții diferite, CEC-ul a pregătit o listă de 102 de persoane neeligibile să candideze, distribuită la toate CEEdC-urile.³⁷ Conform legii aceste persoanele au avut posibilitatea să prezinte probe, prin care să demonstreze că ei s-au disociat public de acțiunile ilegale ale partidului sau că au încercat să oprească acele acțiuni; însă nimeni din candidații respinși nu s-a folosit de această oportunitate. CEC-ul a adus la cunoștința MOA BIDDO că 26 de persoane din lista celor 102 au aplicat la CEEdC, din care cinci și-au retras cererile, iar restul au fost respinși.

În data de 30 octombrie CEC-ul a dispus nouă CEEdC-uri de nivelul I să anuleze înregistrarea a 97 de candidați nominalizați de Partidul Șansă pe motiv de cumpărare de voturi și încălcarea regulilor de finanțare a campaniei electorale, inclusiv prin utilizarea fondurilor nedeclarate obținute prin proiecte sponsorizate. CEC-ul a informat MIOA că a primit informații convingătoare despre încălcări specifice din partea SIS, procurorului anticorupție, Centrului Național Anticorupție și a poliției ca parte a dosarului de investigație în derulare la subiectul utilizării fondurilor nedeclarate obținute din străinătate.³⁸ În data de 3 noiembrie, doar cu 2 zile înainte de ziua alegerilor, Comisia pentru Situații Excepționale, bazându-se pe informații obținute de la SIS, a dispus anularea înregistrării tuturor 8,605 de candidați ai partidului Șansă înscriși în cursa electorală la funcții de primari și în consilii. Comisia a motivat decizia prin amenințări la adresa securității naționale, legăturile candidaților cu fostul partid Șor și încălcări serioase de finanțare a campaniei electorale. În rezultatul anulării înregistrărilor 45 de primării și 21 de consilii au rămas cu un singur concurent electoral, în 2 localități a fost anulată alegerea primarului și într-o localitate anulată alegerea consiliului. Excluderea la pachet a mai multor candidați fără posibilitatea de a beneficia de un remediu juridic eficient este contrară angajamentelor OSCE și altor standarde internaționale.³⁹

Campania electorală

Concurenții electorali, în general, au putut să-și desfășoare campaniile în mod liber și să ajungă la electorat, deși cu unele restricții impuse față de organizarea evenimentelor de campanie.⁴⁰ Totuși, fluxul de fonduri obținute din surse ilegale și stimulări financiare folosite pentru a influența alegerea cetățenilor au distorsionat campania electorală.

Concurenții au demarat campania în data de 6 octombrie în timp ce procesul de înregistrare a candidaților și de soluționare a disputelor relevante încă erau în derulare, astfel contestând principiul de oportunități echitabile de campanie în condiții egale din cauza termenelor suprapuși.⁴¹ Înainte de a începe perioada de campanie, legea stipulează utilizarea publicității politice și activităților preelectorale doar cu referință la nominalizările candidaților. Mai multe cazuri de agitație electorală prematură din

³⁷ Lista dată a fost compilată în baza informațiilor oferite de Inspectoratul General de Poliție, CNA, Serviciul de Informații și Securitate, și Procuratura Generală.

³⁸ Anularea înregistrărilor a avut loc în satele Țareuca, Ișcălău, Dobrgea Veche, Merenii Noi, Pitușca, Răculești, Joltai și orașul Telenești, în total 78 de consilieri și 8 primari. CEEdC din satul Alexanderfeld nu a dat curs hotărârii CEC.

³⁹ Punctul 5.10 din [Documentul OSCE de la Copenhaga](#) prevede că „fiecare persoană va avea o cale eficientă de recurs împotriva deciziilor administrative”, în timp ce punctul 7.5 afirmă că Statele participante trebuie „să respecte dreptul cetățenilor de a candida la funcții politice sau publice, în mod individual sau în calitate de reprezentanți ai partidelor sau organizațiilor politice, fără discriminare.”

⁴⁰ Prin modificările recente legea interzice partidelor politice și candidaților să organizeze și să folosească concerte pentru scopuri de campanie electorală, ceea ce potențial a redus abilitatea lor să comunice cu electoratul.

⁴¹ De exemplu, un candidat la funcția de primar respins de CEEdC 1 Chișinău, a apelat în instanță judecătorească care i-a admis contestația în data de 19 octombrie. În ziua de 23 octombrie, Curtea de Apel Chișinău a admis contestațiile unui candidat la funcția de primar la Ialoveni și a unui candidat la consiliul Dubăsari, înregistrările cărora a fost refuzate mai devreme de CEEdC-uri.

partea PAS, MAN, Partidului Renaștere și Partidului Social Democrat European (PSDE) au avut ca rezultat un număr de contestații și ulterior avertizări emise de CEC.⁴²

Marea majoritate a interlocutorilor MOA BIDDO a menționat declarații convingătoare, persistente și larg răspândite despre presupusa utilizare a finanțării din surse ilegale pentru cumpărarea voturilor, dar și despre utilizarea sponsorizărilor private din străinătate pentru finanțarea proiectelor locale de dezvoltare a infrastructurii în anumite circumscripții.⁴³ În data de 15 octombrie Direcția Generală a Educației din Găgăuzia a distribuit cadrelor didactice plicuri cu bani ca suport din partea unui fond de caritate afiliat lui Ilan Șor. În timpul campaniei, organele de drept au percheziționat sediile Partidului Șansă și Partidului Renaștere ca parte a anchetei în derulare privind utilizarea finanțărilor din surse ilegale pentru partidele politice.⁴⁴ Procurorul anticorupție a adus la cunoștința MOA BIDDO că cel puțin șapte anchete separate au fost inițiate începând cu iunie 2023 pe subiectul finanțării din surse ilegale a partidelor politice. În perioada premergătoare alegerilor, autoritățile de stat au menționat de câteva ori cazuri de interferențe dinstrăinătate și au constatat efectul amenințător al acestora asupra securității naționale.⁴⁵

Candidații sunt eligibili să acceseze în condiții egale spațiile publice pentru organizarea evenimentelor de campanie și locațiile desemnate pentru materialele de campanie.⁴⁶ Ca o măsură de prevenire a utilizării abuzive a resurselor administrative în perioada electorale, legislația restricționează instituțiile de stat la răspândirea informațiilor doar de „interes public”.⁴⁷ La fel, prin lege unor funcționari publici și demnitari înalți li se interzice să participe în campanie. Totuși, Prim-ministrul Dorin Recean, în capaitatea sa oficială, s-a prezentat la adunările PAS, în care el a prezentat candidații și a făcut apel către cetățeni în susținerea acestora.⁴⁸ Deși nu sunt explicit interzise de lege, asemenea practici estompează linia între stat și partid politic, contrar prevederilor 5.4 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990.⁴⁹

În data de 5 octombrie, Parlamentul a adoptat rectificări la bugetul de stat, alocând 846,900,000 lei (circa 44,631,630 Euro) pentru majorarea salariilor a 170,000 de funcționari publici, inclusiv pentru cei

⁴² De exemplu, în legătură cu distribuția pliantelor electorale în iulie de viitorii concurenți PAS și MAN la funcția de primar, și de construcția corturilor pentru candidatul PSDE la Chișinău; pentru distribuția pliantelor electorale în august de Partidul Renaștere împotriva PAS la Bălți, Glodeni și Sângerei; pentru instalarea scenei la Chișinău cu mesaje de campanie de PAS în octombrie.

⁴³ În data de 18 august, dl Șor a anunțat lansarea programului Sat Moldovenesc prin care urma să alocă 17 miliarde de lei prin fondul Visul Meu, iar fiecărei localități îi fusese promisă suma de 20 de milioane de lei la prezentarea unui formular de aplicare completat de către primar. În data de 2 octombrie dl Șor a oferit pensionarilor care locuiesc în Găgăuzia, Orhei și Tărăclia să le plătească din fondurile lui un adaos lunar la pensie în valoare de 1,000 lei. În octombrie autoritățile din comunele [Biesti](#) și [Donici](#) (circumscripția Orhei) au semnat contracte de sponsorizare cu un cetățean din Israel pe numele Igal Shved, fiecare contract în valoarea de peste 500,000 Euro. În satul [Joltai](#) din Găgăuzia în data de 27 septembrie 2023 a fost semnat un contract în valoarea de peste 100,000 Euro.

⁴⁴ Centrul Național Anticorupție, Inspectoratul General de Poliție și Procuratura Anticorupție au emis o [declarație](#) în data de 5 octombrie prin care denotă că au avut loc percheziții în sediile acestor partide și au fost ridicate numeroase carduri bancare pre-achitate, mijloace bănești, și documente care reflectă plăți efectuate din surse de bani necontabilizate către mai multe persoane fizice, printre care candidații la funcția de primar, și mai multe cutii cu cadouri alimentare.

⁴⁵ În data de 30 octombrie, Prim-ministrul a avertizat despre atacuri hibride din partea Federației Ruse, ca încercări de a influența desfășurarea alegerilor și de a destabiliza situația prin intermediul posturilor TV afiliate lui Ilan Șor și Vladimir Plahotniuc.

⁴⁶ În data de 3 noiembrie Inspectoratul General de Poliție a înregistrat 54 de încălcări în legătură cu plasarea materialelor electorale, printre care amenzi împotriva 16 persoane afiliate partidului Șansă în municipiul Orhei.

⁴⁷ În data de 23 august, CEC a interzis folosirea investiției promovate de Guvern în valoarea de 2.7 milioane lei pentru reparația iluminării rutiere, disbursate prin programul Sat European.

⁴⁸ Prim-ministrul a fost observat la adunările PAS în data de 6 octombrie la Chișinău, 7 octombrie la Căușeni și 14 octombrie la Nisporeni. Doi concurenți electorali au depus reclamații la CEC cu referință la evenimentul din 6 octombrie. CEC a emis o avertizare Prim-ministrului dar nu a dispus nici o sancțiune.

⁴⁹ Punctul 5.4 din [Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990](#) prevede „separare clară dintre Stat și partide politice”. Vezi aditional paragraful II. B. 1.3 din [Linii directoare comune](#) ale Comisiei de la Veneția și BIDDO din 2016 privind prevenirea și combaterea utilizării abuzive a resurselor administrative în cursul proceselor electorale.

care activează în domeniul sănătății publice, cultură și justiție. Cadrelor didactice și polițiștilor le va fi achitată plata unică în valoare de 5,000 lei (circa 263 Euro). Unele partide de opoziție au criticat această decizie și au acuzat Guvernul de utilizarea resurselor publice pentru obținerea unui avantaj nedrept înainte de ziua alegerilor. Reprezentanții MOA BIDD0 au observat câteva cazuri în care potențialii candidați își asumau realizările pentru proiecte infrastructurale finanțate din banii publici.⁵⁰ Interlocutorii MOA BIDD0, de asemenea, au menționat câteva cazuri de exercitare a presiunii asupra candidaților.⁵¹

Campania electorală a părut să fie moderată și nu a fost deosebit de vizibilă; campania s-a intensificat doar în ultimele două săptămâni.⁵² Instrumentul de campanie folosit cel mai mult și pe larg a fost unul tradițional, campanie de la ușă la ușă. Concurenții electorali, de asemenea, au făcut campanie prin întâlniri cu comunitatea, adunări, afișe, buletine informative de partid și panouri publicitare.⁵³ În timp ce în orașe campania s-a focusat asupra platformelor partidelor politice, în majoritatea satelor campania a fost desfășurată în mare parte în jurul personalităților cunoscute. Temele principale abordate în campanie au fost dezvoltarea infrastructurii, investițiile străine, salarii și servicii de protecție socială mai bune, ecologie, lupta contra corupției și, într-o măsură mai mică, direcția politică externă a țării.

Treisprezece partide politice și candidați la funcția de primar în orașele mari au folosit activ rețelele sociale, în special Facebook, mesajele fiind centrate în jurul aceluiași teme electorale. Tonalitatea generală a fost în mare parte pozitivă, iar concurenții electorali și-au prezentat platformele, au promovat echipele sale, au postat despre întâlnirile cu alegătorii și au încărcat online înregistrări video de la dezbateri și interviuri. Totuși, în ciuda unui număr mare de urmăritori și activități zilnice, profilurile din rețelele sociale nu au generat nivel semnificativ de implicare. În timpul campaniei, cel puțin 13 partide politice și 8 candidați au plătit pentru campanii targetate de publicitate pe rețelele de Facebook și Instagram.

Câteva femei cunoscute, candidate la funcții de primar au fost prezentate în campanie. Aproximativ jumătate din cei prezenți la adunările cu alegătorii au fost femei. Chiar dacă femeile au participat în calitate de oratori în mitinguri electorale, majoritatea partidelor politice nu au inclus în platformele sale nici o politică de promovare a femeilor.

Candidații din rândul minorităților etnice găgăuză și bulgară au putut să facă campanie și în limba rusă fără restricții, cu excepția unor dezbateri organizate de radiodifuzorul public național.⁵⁴ Participarea persoanelor de origine roma în campanie a fost limitată. MIOA BIDD0 este la curent cu existența a cinci candidați de origine roma la funcții din consilii orașenești și satești, din care două sunt femei.

Finanțarea campaniei

Codul electoral, aprobat în 2022, prevede întărirea regulilor pentru finanțarea campaniei electorale, în conformitate cu mai multe recomandări precedente ale BIDD0.⁵⁵ Cadrul de reglementare include prevederi despre raportare detaliată, dezvăluiri în timp util, supraveghere complexă și măsuri de

⁵⁰ De exemplu, printre alți concurenți electorali, Ministerul Infrastructurii din numele PAS și a candidaților la funcțiile de primar în Bălți și Chișinău, a avut campanii foarte vizibile în jurul proiectelor de renovare a infrastructurii.

⁵¹ La Chișinău, o funcționară publică a presupus că contractul ei cu instituția de stat a fost reziliat din cauza intenției sale de a participa la alegeri în calitate de candidat din partea opoziției. În raionul Ungheni, doi candidați la funcția de primar, care inițial au avut intenția să candideze din partea Coaliției pentru Unitate și Bunăstare, au fost presupus amenințați cu inspecții financiare.

⁵² Printre cei mai vizibili au fost PAS, PSRM și partidul regional PN, MAN și partidul Șansă.

⁵³ Reprezentanții MOA BIDD0 au fost observatori la 20 de adunări în diferite localități ale țării.

⁵⁴ În data de 21 octombrie, radiodifuzorul public *Moldova 1* a organizat dezbateri în comunitatea vorbitoare predominant în limba rusă în Comrat, desfășurându-le exclusiv în limba română, astfel împiedicând participarea mai multor candidați la funcția de primar. În data de 29 octombrie, *Moldova 1* a rugat candidatul la funcția de primar al mun. Chișinău din partea partidului PCRM să vorbească în limba de stat sau să plece.

⁵⁵ Vezi [Avizul comun](#) al Comisiei de la Veneția și BIDD0 din octombrie 2022 cu privire la proiectul Codului electoral și [Raportul de conformitate privind Republica Moldova „Transparența finanțării partidelor”](#), adoptat de GRECO în 2015.

răspundere pentru încălcări.⁵⁶ Legea introduce limita la finanțări în funcție de numărul de alegători înregistrați.⁵⁷ Totuși, unele deficiențe de implementare a cadrului respectiv au format obstacole inutile pentru concurenții electorali și au redus din eficacitatea regulamentelor privind finanțarea campaniei.

Toate cheltuielile de campanie trebuie să fie plătite din conturi bancare speciale, care trebuie să fie deschise după înregistrarea concurenților electorali. Totuși, câțiva concurenți electorali au descris obstacolele procedurale impuse de bănci, care le-au cauzat rețineri și au afectat startul campaniei electorale.⁵⁸ Legea stipulează plafonul pentru donații din partea persoanelor fizice la 6 salarii medii lunare și din partea persoanelor juridice la 12.⁵⁹ În plus, partidele politice care beneficiază de subsidii din partea statului pot să folosească până la 70% din acestea pentru scopurile campaniei electorale.⁶⁰ Din 36 de partide politice concurente, 13 au folosit finanțe proprii, inclusiv subsidii din partea statului, și au prezentat un raport financiar preelectoral pentru perioada între 1 ianuarie și 6 octombrie.⁶¹ Donațiile în numerar sunt permise, dar trebuie să fie depuse în fonduri electorale. MOA BIDD0 a fost informat despre câteva cazuri în care donatorii individuali au avut dificultăți la depuneri.⁶²

CEC-ul, căruia îi revine responsabilitatea de a exercita controlul finanțelor și supravegherea finanțării campaniei, a depus eforturi considerabile ca să asigure că concurenții electorali respectă regulile de finanțare a campaniei pentru un proces mai transparent și responsabil. Totuși, problemele de ordin tehnic cu sistemul de raportare și insuficiența de cadre nu i-au permis CEC-ului să verifice și să publice rapoartele financiare în timp util.⁶³ La data de 30 octombrie, CEC-ul a revizuit rapoartele doar pentru primele două săptămâni; patru donatori au fost verificați în legătură cu sursa de origine a finanțelor și într-un singur caz a fost constatată încălcarea plafonului pentru donații.

CEdC-urilor le-a revenit responsabilitatea de a primi, analiza și de a publica rapoartele privind finanțarea campaniei depuse de candidați independenți.⁶⁴ De menționat că majoritatea candidaților independenți au declarat că nu au avut cheltuieli, fapt care prin lege îi scutește de obligația de raportare. Unii candidați nu au reușit să respecte cerințele de raportare.⁶⁵ CEC-ul a început să publice aceste rapoarte doar începând cu data de 25 octombrie, când a apărut un buton dedicat pe website-ul său.⁶⁶

⁵⁶ Unele recomandări precedente ale MOA BIDD0 legate de termene excesive de raportare și capacitatea de control instituțional au rămas neabordate.

⁵⁷ De exemplu, cel mai mare plafon de finanțare electorală pentru Chișinău este egal cu 15,572,097 lei (circa 806,842 Euro) și cel mai scăzut prag de finanțare este pentru satul Salcia – 6023 lei (circa 312 Euro).

⁵⁸ În cazul MAN, Partidului Democrat Modern, Partidului Verde Ecologist, Democrația Acasă, Partidului Național Liberal, Partidului Șansă, Renaștere și Mișcării Respect Moldova, perioadele de procesare a cererilor și tranzacțiilor au fost lungi, și în unele cazuri au inclus și un tarif de 5,000 lei (cca. 263 Euro). Banca desemnată a refuzat să deschidă conturi bancare pentru Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei și pentru Liga Orașelor și Comunelor. Prin hotărârea din 6 octombrie CEC-ul a ordonat băncile să verifice procedurile și să deschidă conturi bancare fără plată.

⁵⁹ Salariul mediu lunat a fost 12,176 lei (cca. 639 Euro).

⁶⁰ Potrivit hotărârii CEC din ianuarie 2023, 35 partide politice au avut dreptul să beneficieze de banii publici în valoare egală 0.1% din bugetul de stat, în suma totală de 48,980,700 lei (cca. 2,638,107 Euro).

⁶¹ Printre ei sunt PSDE, PLDM, PCRM, Partidul Liberal, PSRM, PN, *Platforma* DA, Forța Diasporei, Voința Poporului, partidul Acțiunii Comune – Congres Civic, PAS, MAN, și Liga Orașelor și Comunelor (LOC).

⁶² De exemplu, donatori individuali pentru PDCM și LOC.

⁶³ În data de 30 octombrie, pe website-ul CEC-ului au fost publicate doar 23 din 36 de rapoarte săptămânale, în timp ce 6 partide politice nu au prezentat rapoartele lor. Departamentul CEC responsabil pentru supravegherea finanțării campaniei a avut doar cinci din opt persoane necesare pentru această sarcină. Rapoartele săptămânale privind finanțarea campaniei cu privire la veniturile și cheltuielile partidelor politice, inclusiv identitățile donatorilor, au apărut cu întârziere, deoarece sistemul de încărcare a documentelor nu a fost gata.

⁶⁴ CEC-ul a informat MOA BIDD0 că din cauza problemelor de constituire a CEdCs și insuficienței de cadre, atribuțiile acestora au fost limitate la colectarea și transmiterea rapoartelor către CEC pentru analiză și publicare ulterioară.

⁶⁵ De exemplu, patru candidați independenți din Nisporeni au informat MOA BIDD0 despre utilizarea fondurilor private pentru a-și acoperi cheltuieli de campanie fără conturi bancare speciale. În plus, un candidat în Orhei a comunicat MOA BIDD0 că nu a fost informat despre cerințele de raportare și că se va ocupa de rapoarte după ziua alegerilor.

⁶⁶ Potrivit CEC-ului, doar 34 din 1,104 de candidați independenți au avut cheltuieli de campanie și le-a fost solicitat să deschidă conturi bancare speciale și să prezinte rapoarte. În plus, rapoartele încărcate au conținut mai multe erori și discrepanțe.

În general, procedurile de raportare uniformă pentru toți concurenții electorali cu rapoartele interimare săptămânale au împovărat excesiv atât concurenții electorali, cât și comisiile. Mai mult, insuficiența capacității organizaționale la CEC la nivel central și regional de a verifica cheltuielile în comparație cu veniturile declarate și de a publica rapoartele în termene-limită prevăzute a redus din responsabilizarea și transparența finanțării campaniei.⁶⁷

Pentru perioada 6-30 octombrie, partidele politice au declarat venituri în valoarea totală de 27,661,180 lei (circa 1,438,657 Euro) și cheltuieli în sumă de 18,511,887 lei (cca. 962,803 Euro). Majoritatea resurselor au fost adunate de PAS, PSRM, PN și MAN.⁶⁸

Mass Media

Un număr mare de instituții media operează pe o piață publicitară insuficientă și distorsionată. Potrivit unor interlocutori ai MOA BIDD0, repartizarea echidistantă a reclamei pe TV este subminată de unele posturi TV care redistribuie la cost redus conținutul scump produs în străinătate. Asta încalcă cotele legale față de conținutul care trebuie să fie produs local.⁶⁹ Majoritatea posturilor TV principale sunt considerate controlate de oameni de afaceri asociați cu partide politice.⁷⁰ Producția de știri independente și jurnalismul de investigație depind în mare parte de susținerea donatorilor internaționali.

Constituția și legislația garantează dreptul la libertatea de exprimare. Legea permite procese civile de defăimare, și deși ce instanțele judecătorești, de obicei, se pronunță în favoarea libertății de exprimare, pretenții la daune disproporționale și procesele civile lungi și costisitoare pun instituțiile media sub presiune.⁷¹

Conducerea actuală a Consiliului Audiovizual (CA) și a radiodifuzorului public *Teleradio-Moldova* (TRM) au fost numite după modificările aprobate la Codul Serviciilor Media Audiovizuale (CSMA) în noiembrie 2021, prin care a fost stabilit controlul parlamentar asupra numirilor și demiterilor. Mecanismul prin care majoritatea parlamentară poate să elibereze din funcție membrii individuali ai conducerii fără probe juridice suficiente constituie o încălcare a standardelor internaționale.⁷²

Prin modificările la CSMA din iunie 2022 este interzisă difuzarea conținutului care „incită la ură, dezinformare, propagandă de agresiune militară, are conținut extremist, cu caracter terorist sau care reprezintă o amenințare la adresa securității naționale”. Totuși, restricțiile cu privire la conținut extremist sau conținut cu caracter terorist sunt prea generale ca să se potrivească standardelor

⁶⁷ CEC-ul a menționat că verificarea cheltuielilor se face doar în baza facturilor fiscale. De asemenea, CEC-ul a declarat că are nevoie de un număr de cadre semnificativ mai mare pentru a reuși să facă verificările potrivite a tuturor cheltuielilor declarate și veniturilor obținute.

⁶⁸ Potrivit CEC, la data de 30 octombrie PAS a primit 6,730,431 lei sau 24% din totalul veniturilor, PSRM a obținut 4,278,610 lei (15.5%), PN - 3,038,467 lei (11%), și MAN a primit 2,541,701 lei (9%).

⁶⁹ Postul TV *Cinema 1*, printre alți furnizori de servicii media, a fost [amendat](#) în mod repetat de către Consiliul Audiovizual (CA) pentru încălcarea cotelor respective.

⁷⁰ Conform legii, furnizorii și distribuitorii de servicii media cu licență, ar trebui să [dezvăluie](#) informații despre proprietarii beneficiari. În decembrie 2022, compania Media Resurse LLC, fondatorul posturilor *Orhei TV* și *TV6*, a fost [amendată](#) pentru schimbarea proprietarului beneficiar final fără informarea CA.

⁷¹ În iunie 2021, Ilan Șor a dat în judecată ONG-ul RISE Moldova pentru defăimare după ce redacția a anunțat că face o [investigație](#) a participării presupuse a acestuia în trafic de droguri. În data de 27 septembrie 2023, Curtea de Apel Chișinău a menținut hotărârea emisă în prima instanță, respingând recursul dlui Șor.

⁷² Directorul General al TRM și membrii CA pot fi demisi de Parlament *printre altele* dacă acesta „constată executarea incorectă sau ne-executarea a responsabilităților sale.” În iunie 2022, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (CE) a solicitat autorităților să aducă prevederile legale în compliance cu standardele CE pentru a garanta independență reală și stabilitatea CA și să abordeze problema controlului politic potențial asupra radiodifuzorului public. Mai mult, Comitetul [a decis](#) să îmbunătățească supravegherea executării hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) în cazul [Manole și alții v. Republica Moldova](#) prin care Curtea a constatat că nu au existat garanții statutare suficiente pentru asigurarea independenței radiodifuzorului public.

internaționale pe principiul legalității.⁷³ Mai mult, interdicția față de difuzare din anumite țări mai mult decât în bază de conținut nu respectă principiul proporționalității.⁷⁴

În data de 16 decembrie 2022 Comisia pentru Situații Excepționale a suspendat licențele de emisie a șase posturi TV pe durata stării de urgență. Motivele declarate pentru suspendare au fost protecția spațiului informațional național și prevenirea dezinformării. Suspendarea, de asemenea, a fost decisă din cauza lipsei unei „informări corecte în reflectarea evenimentelor naționale, dar și a războiului din Ucraina” și a declarației că persoanele fizice și juridice aflate pe lista de sancțiuni internaționale au fost considerate drept persoane care exercită controlul asupra acestor posturi TV.⁷⁵ În data de 30 octombrie 2023, Comisia pentru Situații Excepționale a suspendat licențele de emisie a altor șase posturi TV, invocând aceleași temeuri.⁷⁶

Deși un număr de interlocutori MOA BIDD0 au criticat aceste dispoziții ale Comisiei ca întemeiate insuficient, ei le consideră legitime și proporționale ca răspuns la dezinformarea difuzată de aceste posturi TV, ceea ce este o amenințare la securitatea națională. Totuși, conform dreptului internațional al drepturilor omului, dezinformarea sau informarea falsă nu constituie motive legitime pentru restricționarea libertății de exprimare atâta timp cât aceste acțiuni nu promovează ura, ce constituie instigare la ostilitate, violență și discriminare. Mai mult, restricțiile trebuie să fie potrivite și proporționale pentru a atinge scopul legitim prin utilizarea măsurilor restrictive minimale.⁷⁷ Mai mult, CA a avut autoritatea să ia măsuri legale adiționale împotriva acestor posturi TV și în trecut CA amendat, repetat, unele din aceste posturi pentru reflectare mediatică inexactă, dar nu și pentru difuzarea dezinformării.⁷⁸ În data de 13 octombrie, CA a hotărât să nu prelungească licențele de emisie pentru doua posturi TV.⁷⁹ În data de 26 octombrie, câteva ONG-uri în domeniul mass media l-au condamnat pe Ion Chicu, președintele Partidului Dezvoltării și Consolidării Moldovei (PDCM) pentru „agresiune verbală și intimidare” față de jurnalista Ziarului de Gardă, ziar săptămânal.

Codul electoral, completat de un regulament detaliat al CEC-ului, dispune o mediatizare echitabilă, echilibrată și imparțială a campaniilor tuturor concurenților electorali din momentul lansării perioadei electorale. În conformitate cu recomandările precedente ale BIDD0 și prevederile CSMA, între 11 septembrie și 3 noiembrie CA a desfășurat monitorizarea cantitativă și calitativă a mediatizării campaniei în principalele buletine de știri la ore de maximă audiență, inițial cu referință la 27 posturi TV și 17 posturi de radio, și a publicat 7 rapoarte săptămânale.⁸⁰ În total față de 18 radiodifuzori au fost

⁷³ Punctul 25 din [Comentariul General #34 la PIDCP](#) din 2011 prevede că pentru ca o restricție să fie considerată legală ea „trebuie să fie formulată cu suficientă precizie ca să permită persoanelor fizice să-și reglementeze conduita în modul corespunzător.” Vezi, de asemenea, punctul 2c din [Declarația comună privind libertatea de exprimare și combaterea extremismului violent](#) din 2016.

⁷⁴ Legea interzice difuzarea emisiunilor cu conținut informativ, militar sau politic produse în alte țări decât statele-membre ale UE, Statele Unite ale Americii, Canada sau țările care au ratificat Convenția Europeană privind Televiziunea Transfrontalieră. Vezi, de asemenea, punctul 102 din [Avizul](#) Comisiei de la Veneția privind modificările la CSMA, din octombrie 2022.

⁷⁵ Acestea sunt posturile de televiziune *Primul în Moldova*, *RTR Moldova*, *Accent TV*, *NTV Moldova*, *TV6* și *Orhei TV*. Hotărârea a fost contestată în instanță în data de 17 decembrie 2022 și în prezent se află în prima instanță.

⁷⁶ Posturile TV sunt *Orizont TV*, *ITV*, *Prime TV*, *Publika TV*, *CANAL2* și *CANAL3*. În data de 30 octombrie Serviciul de Informații și Securitate a dispus blocarea 73 de website-uri.

⁷⁷ Mai mult, organele internaționale au reiterat îngrijorarea față de blocarea sau interzicerea instituțiilor media ca măsură de răspuns la dezinformare și menționează că promovarea accesului la surse de informare diverse și verificabile este o măsură de răspuns mai eficientă. Vezi [Comunicatul Reprezentantului OSCE pentru libertatea presei din 2014 cu privire la propagandă pe timp de conflict](#). Vezi la fel [Raportul](#) din 2022 a Raportorului Special ONU pentru promovarea și protecția dreptului la libertatea de opinie și de exprimare.

⁷⁸ Legea stipulează retragerea licenței de emisie, *printre altele*, pentru difuzarea conținutului care „constituie discurs care instigă la ură, dezinformare, propagandă de agresiune militară, are conținut extremist, cu caracter terorist sau care reprezintă o amenințare la securitatea națională”, după aplicarea sancțiunilor graduale.

⁷⁹ Este vorba despre postul TV *Primul în Moldova* pentru nerespectarea cerințelor față de conținut și postul TV *Familia* pentru lipsa de transparență a surselor de finanțare și proprietarul beneficiar. Vezi [decizia CA](#).

⁸⁰ Începând cu 23 octombrie CA a micșorat numărul radiodifuzorilor monitorizați până la 15 de posturi TV, fără posturi radio, cu scopul de a monitoriza mai multe emisiuni în afara reflectării campaniei electorale în buletinele de știri.

aplicate *din oficiu* 51 de sacțiuni, și trei sacțiuni au fost aplicate în urma reclamațiilor depuse de concurenți electorali.⁸¹ Monitorizarea rezultatelor a dezvăluit o mediatizare neechilibrată a contestațiilor electorali în știri, deși măsurile au fost impuse doar în raportul de monitorizare din 3 noiembrie.

Potrivit rezultatelor de monitorizare a mass media desfășurate de BIDDO, campania electorală a fost reflectată de posturile TV primordial în buletinele de știri, 49 de dezbateri electorale au fost difuzate de posturile TV publice și comerciale.⁸² În total, numărul de știri despre campanie a fost destul de mic, iar toate 6 posturi TV monitorizate de MOA BIDDO au dat dovadă de parțialitate. Radiodifuzorul public *Moldova 1* a dedicat în buletinele de știri reflectarea în valoare de 21% a partidului Șansă, 22% MAN, 9% PAS, 10% PCRM, 10% Partidului Renaștere, și 6% PSRM.⁸³ Toate posturile TV monitorizate, cu o singură excepție, au reflectat știrile despre partidul Șansă pe un ton negativ.⁸⁴ Postul TV *OrizontTV*, cu licența de emisie suspendată, a difuzat un număr semnificativ de știri pe ton negativ despre MAN, PAS, Partidul Renaștere, PSDE și PSRM.⁸⁵ Radiodifuzorul public *Moldova 1* a organizat dezbateri electorale în 18 raioane, la care au participat 51 de candidați sau reprezentanții lor, contribuind la informarea alegătorilor la nivel local. Totuși, un număr de candidați invitați la dezbateri nu s-au prezentat și unele dezbateri nu au fost suficient de competitive.⁸⁶ În general, instituțiile media monitorizate au oferit informații suficiente și diverse pentru a împuternici alegătorii să facă o alegere informată.

Soluționarea contestațiilor și recursurilor

Alegătorii și concurenții electorali pot să depună contestații împotriva deciziilor, acțiunilor sau inacțiunilor organelor electorale la organul electoral de nivel superior. Contestațiile împotriva hotărârilor legate de reclamații pot fi depuse la judecătoria competentă, urmate de recurs în instanțele judecătorești de nivel superior. Contestațiile împotriva concurenților electorali sunt depuse la organul care a înregistrat concurentul în cauză. Curtea de Apel Chișinău acceptă recursuri împotriva hotărârilor CEC și a CA legate de mediatizarea alegerilor. Termenul pentru depunere și soluționare a contestațiilor și recursurilor este urgentat până la trei zile în conformitate cu bunele practici internaționale. Totuși, din cauza suprapunerii perioadei de campanie cu procesul continuu de contestații și recursuri privind înregistrarea candidaților, cadrul legal nu prevede o cale de atac eficientă, care ar asigura condiții de concurență echitabilă în conformitate cu standardele internaționale.

Modificările aprobate în data de 4 octombrie care stipulează interdicția anumitor membri ai unui partid declarat neconstituțional să participe la alegeri pe termen de trei ani, au permis dreptul la recurs împotriva hotărârilor CEEdC direct la Curtea de Apel Chișinău. Din 21 de candidați cărora li s-a refuzat înregistrarea de CEEdC, cinci au depus contestații.⁸⁷ În patru cazuri, Curtea de Apel Chișinău a menținut

⁸¹ Posturile *Jurnal TV* și *PRO TV* Chișinău au fost sancționante în urma câtorva reclamații depuse de primarul general al mun. Chișinău, Ion Ceban.

⁸² Între 6 octombrie și 3 noiembrie MOA BIDDO a monitorizat activitatea a șase posturi TV, anume *Cinema 1*, *Jurnal TV Moldova 1*, *Orizont TV*, *PRO TV* și *TV8*, și cinci surse media online - *zdg.md*, *point.md*, *newsmaker.md*, *noi.md* and *kp.md*.

⁸³ Postul *Cinema 1* a acoperit partidul Șansă (6%), MAN (7%), PAS (36%), PCRM (3%), Renaștere (3%), PSRM (4%)
JurnalTV - Șansă (16%), MAN (13%), PAS (9%), PCRM (4%), Renaștere (11%), PSRM (8%)
OrizontTV - Șansă (27%), MAN (11%), PAS (17%), PCRM (0%), Renaștere (11%), PSRM (16%)
PROTV Chisinau - Șansă (21%), MAN (8%), PAS (6%), PCRM (2%), Renaștere (5%), PSRM (5%)
TV8 - Șansă (25%), MAN (2%), PAS (10%), PCRM (2%), Renaștere (11%), PSRM (11%)

⁸⁴ Posturile TV *Cinema 1*, *JurnalTV*, *Moldova 1*, *OrizontTV*, *PROTV Chișinău*, și *TV8* au reflectat știrile despre partidul Șansă pe un ton negativ în 48%, 59%, 53%, 13%, 75% și 50% de cazuri corespunzător.

⁸⁵ MAN (39%), PAS (36%), Partidul Renaștere (57%), PSDE (36%) și PSRM (58%).

⁸⁶ În data de 18 octombrie în Orhei la dezbateri au participat doar doi concurenți de la partidele Șansă și Renaștere. *Moldova 1* a informat că componența la dezbateri este formată în baza listelor candidaților la nivelul circumscripției.

⁸⁷ Candidații respinși fie au contestat legalitatea dispoziției Comisiei pentru Situații Excepționale și a modificărilor la Codul electoral, fie au presupus că organul electoral nu i-a notificat despre audiere în instanță. Ineligibilitatea de a fi ales se aplică *ex lege* și legalitatea acesteia nu poate fi contestată în instanțe.

hotărârile organului electoral și într-un singur caz a întors dosarul la CEEdC Orhei spre re-examinare.⁸⁸ Trei hotărâri au fost contestate la Curtea Supremă de Justiție, care a menținut hotărârile instanței de nivel inferior.

Din ziua în care au fost anunțată data alegerilor, 4 iulie, pe website-ul CEC au fost încărcate 102 de contestații privind înregistrarea candidaților, acțiuni de agitație electorală prematură și utilizarea abuzivă a resurselor administrative de către concurenții electorali. Din acestea douăzeci și nouă au respins, 35 au fost examinate în favoarea contestatarului, 5 au fost trimise către CEEdC competent și 33 sunt în proces de examinare.⁸⁹ În cazul contestațiilor legate de încălcările pasibile de sancțiuni administrative, CEC-ul a notificat Ministerul Afacerilor Interne și alte instituții competente. În cinci cazuri, recursuri au fost depuse la Curtea de Apel Chișinău, care a anulat trei hotărâri ale CEC-ului.⁹⁰

Un număr relativ mic de contestații a fost depus la CEEdC și în judecătorii raionale. În baza informației oferite MOA BIDDO, în total 56 de contestații au fost depuse la CEEdC de nivelul II, legate în primul rând de înregistrarea candidaților și presupuneri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, majoritatea au fost respinse drept neîntemeiate. Nici o contestație nu a fost depusă la 5 din 15 instanțe judecătorești.⁹¹ Recursuri împotriva 18 hotărâri emise de CEEdC de nivelul II au fost depuse în judecătorii, legate în primul rând de aspecte de înregistrare a candidaților.

În conformitate cu recomandările precedente ale BIDDO, din noul Cod electoral au fost eliminate incoerențele și prevederile contradictorii legate de organele competente pentru soluționarea disputelor electorale. Judecătoriile au emis hotărâri motivate adecvat, pronunțate în timp util, și publicate pe website-uri respective, iar audierile au fost deschise publicului, ori transmise în direct ori transcrierile au fost publicate online. Totuși, majoritatea interlocutorilor MOA BIDDO au constatat că încrederea în sistemul judecătoresc în continuare este foarte redusă.⁹²

Observatori naționali și internaționali

Cadrul legal prevede acreditarea cetățenilor țării și observatorilor internaționali. Observatorii au dreptul la acces la toate informațiile privind scrutinul, etapele procesului electoral și posibilitatea de a înregistra activitatea comisiilor și secțiilor de votare, dacă aceste acțiuni nu compromit confidențialitatea votului și respectarea datelor personale. Codul electoral nu include prevederea pentru concurenții electorali să desemneze observatori, însă partidele politice și candidații s-au folosit de dreptul legal de a numi reprezentanți la toate nivelele de administrarea electorală. Noul Cod electoral acum stipulează ca instituțiile media să fie acreditate la CEC dacă doresc să monitorizeze procesul electoral.

CEC a acreditat 11,902 observatori naționali și 401 observatori internaționali. Organizația Promo-LEX, parte a Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte, a desfășurat monitorizarea de termen lung și scurt pe o scară largă, delegând 40 de observatori de termen lung, 600 de observatori staționari și 70 de echipe mobile în ziua alegerilor pentru a acoperi trei părți din toate secțiile de votare în țară, și toate secțiile de votare la Chișinău și Bălți. CEC-ul a refuzat să acrediteze șapte observatori potențiali din

⁸⁸ În cazul fostului primar din Orhei, Curtea de Apel Chișinău a admis recursul împotriva hotărârii CEEdC Orhei de a refuza înregistrarea fostului primar. Curtea a considerat că această hotărâre nu a fost complet motivată, organul electoral nu a informat contestatarul despre faptul că el a fost inclus în lista persoanelor cărora li se interzice să candideze, și că CEEdC nici nu i-a permis contestatarului să prezinte probe prin care el ar fi putut fi scutit de această prevedere legală. Hotărârea a fost menținută de Curtea Supremă de Justiție și CEEdC Orhei a trebuit să re-examineze cazul dat și în final a refuzat înregistrarea candidatului.

⁸⁹ În majoritatea cazurilor în care contestația a fost menținută, CEC-ul a reamintit părților să se abțină de la comportament ilegal. Doar în 8 cazuri concurenții au primit avertizare.

⁹⁰ Legat de demiterea unui membru CEEdC 25 (Orhei), respingerea unui candidat la funcția de primar pentru 2 funcții/concursuri, și respingerea reclamației PDCM împotriva PAS pentru presupusa utilizare a resurselor administrative și a imaginii Președintei Maia Sandu.

⁹¹ Judecătoria din Strășeni, Cimișlia, Soroca, Orhei și Edineț.

⁹² Potrivit rezultatelor [sondajului opiniei publice](#) din 2023, desfășurat de Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 23% de respondenți și-au exprimat încrederea în sistemul judecătoresc. În 2019, această cifră a constituit 7%.

partea BIDDO nominalizați de Federația Rusă. CEC-ul a informat MOA BIDDO că această decizie a fost întemeiată în baza informațiilor și verificărilor efectuate de Serviciul de Informații și Securitate (SIS).

Ziua alegerilor

Ziua alegerilor a decurs calm și votul s-a desfășurat ordonat. Procedurile au fost respectate, observatorii MIOA nu au constatat cazuri de neregularități semnificative și au remarcat că observatorii în majoritatea cauzilor au putut să monitorizeze procedurile fără restricții. CEC-ul a raportat în timp real informațiile privind prezența la vot dezagregată pe vârstă și gen, și a organizat informarea periodică a mass-media. Participarea preliminară raportată a fost de 41.41%.

Deschiderea secțiilor de votare a fost evaluată pozitiv în toate cele 106 de monitorizări și procedurile au fost respectate. Majoritatea secțiilor de votare monitorizate s-au deschis la timp.⁹³ Sistemul SAISE nu a fost operațional în 5 cazuri.

Procesul de votare a fost evaluat pozitiv de către observatorii MIOA în 99% de monitorizări, indicând un proces bine desfășurat. Procedurile au fost în mare măsură respectate, iar procesul a fost bine gestionat în mod transparent de BESV în majoritatea secțiilor de votare monitorizate. Cele câteva evaluări negative au fost legate de neasigurarea secretului votului și de supraaglomerare. Identificarea alegătorilor și verificarea electronică au fost eficiente, cu excepția a doar câteva probleme tehnice izolate. Spațiul secțiilor de votare nu a permis asigurarea secretului votului în 4% din monitorizări. În unele cazuri, observatorii MIOA au raportat că alegătorii nu au pliat buletinele de vot ceea ce a dus la neasigurarea secretului. Supraaglomerarea a fost raportată în 4% din monitorizări, urmare a spațiului limitat și controlului slab asupra rândului format.

Votarea în grup a fost observată în 22 de cazuri, în majoritatea cazurilor membrii de familie au votat împreună. În anumite ocazii, camerele video instalate în secțiile de votare pentru monitorizarea urnelor acopereau o zonă mai largă din interiorul secției, ceea ce ar putea să compromită secretului votului. Observatorii MIOA au remarcat că secțiile de votare au fost în general ajustate și potrivite pentru alegătorii cu dizabilități, însă doar 34% din secții erau ajustate pentru accesul independent. Transparența a fost asigurată în mare parte de reprezentanții candidaților electorali, prezenți în 94% din secțiile de votare.⁹⁴ Observatorii naționali au fost prezenți în 38% din secțiile de votare monitorizate, majoritatea din ei desemnați de organizația Promo-Lex. În 9% din monitorizări, alegătorii au fost redirecționați la alte secții de votare și în 3% din secții de votare alegătorilor care nu au prezentat buletinul de identitate nu li s-a permis să voteze.

CEC-ul a publicat informații despre aproximativ 50 de cazuri de transportarea organizată a alegătorilor.⁹⁵ Observatorii MIOA au remarcat acestea în cinci evaluări. În plus, CEC-ul a bănuit cumpărarea voturilor în 11 cazuri, și alte 16 cazuri au fost raportate de către Inspectoratul General de Poliție. După închiderea secțiilor de votare Inspectoratul General de Poliție a raportat 37 de cazuri în care alegătorii s-au fotografiat cu buletinele de vot, iar CEC a fost sesizat despre 27 de asemenea cazuri.

Conduita generală la numărare a fost evaluată pozitiv de MIOA în toate, cu excepția a 13 din cele 89 din cazuri monitorizate, și observatorii au evaluat procesul în mare parte drept bine organizat, ordonat și transparent. În unele cazuri BESV nu au respectat toate etapele procedurale, cum ar fi determinarea

⁹³ BESV în Cantemir a suspendat votul cu puțin timp după deschidere din cauza buletinelor de vot imprimate incorect; BESV a reimprimat buletinele de vot și a reluat activitatea peste două ore.

⁹⁴ Reprezentanții PSRM au fost prezenți în 63%, PAS în 38%, Partidul Renaștere în 28%, reprezentanții PCDM au fost prezenți în 15% de secții de votare, ale PDSE în 15% și ale partidului Șansă în 2% din secțiile de votare monitorizate.

⁹⁵ Până la orele 19:00 CEC-ul a recepționat 220 de sesizări, din ele 65 de cazuri de agitație electorală și 4 cazuri de prezentarea neautorizată a materialelor electorale. În două cazuri sesizările sunt în proces de examinare în conformitate cu Codul de procedură penală și zece cazuri de contencios administrativ au fost pornite, pentru care ar putea să fie impuse sancțiuni. În plus, sunt remarcate peste 60 de alte încălcări a procesului electoral.

numărului de buletine de vot emise prin numărarea semnăturilor în listele electorale (11 cazuri) și evitarea de a afișa public protocoalele cu rezultatele numărării (34 de cazuri); totuși, observatorii au primit o copie la solicitare. În 32 de cazuri validitatea buletinelor de vot contestate nu a fost decisă prin votul membrilor BESV. În 17 cazuri, BESV a avut probleme să reconcilieze protocoalele cu rezultate și în 9 cazuri membrii BESV le-au semnat preliminar înainte de completarea acestora cu cifre. Reprezentanții candidaților au fost prezenți în majoritatea secțiilor de votare monitorizate. BESV au raportat rezultatele preliminare în mod electronic, iar CEC a început să publice rezultatele preliminare în direct pe website-ul său la o oră după închiderea secțiilor, contribuind la sporirea transparenței.

Procesul de totalizare la CEEdC-uri de nivelul I a fost evaluat pozitiv în 44 din 52 de cazuri monitorizate. În 3 cazuri observatorii MIOA au remarcat probleme tehnice cu echipament. La CEEdC-uri de nivelul I procesul a fost evaluat de observatorii MOA ca fiind în general profesionist și organizat, dar pe alocuri caotic, lent și neordonat. Procesul de totalizare la CEEdC-uri de nivelul II a fost evaluat pozitiv și toate 28 de cazuri monitorizate. Totuși, la ambele nivele, observatorii au raportat organizare slabă și spații insuficiente, ceea ce nu le-a permis să observe procesul clar.

***Versiunea în limba engleză a acestui raport este singurul document oficial.
Traducerea neoficială este disponibilă în limba română.***

INFORMAȚII DESPRE MISIUNE ȘI RECUNOȘTINȚE

Chișinău, 6 noiembrie 2023 – Această declarație privind constatările și concluziile preliminare este rezultatul unui efort comun ce implică Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO), Congresul Autorităților Locale și Regionale al Consiliului European (Congres) și Parlamentul European (PE). Evaluarea a fost realizată pentru a stabili, dacă alegerile au fost desfășurate în conformitate cu angajamentele OSCE, standardele Consiliului European și alte obligații și standarde internaționale pentru alegerile democratice, și legislația națională. Fiecare din instituțiile implicate în această Misiune internațională de observare a alegerilor (MIOA) a susținut Declarația principiilor de observarea internațională a alegerilor din 2005.

Dna Corien Jonker este Șefa MOA BIDDO, numită pentru perioada din 28 septembrie până la 15 noiembrie. Delegația din partea Congresului a fost condusă de Dna Gunn-Marit Helgesen, Vicepreședintele Congresului și Raportorul cu privire la implementarea Cartei Europene a Autonomiei Locale în Republica Moldova, iar Dl José Ramón Bauzá Díaz a condus delegația din partea PE pentru observarea alegerilor.

Prezenta Declarație a constatărilor și concluziilor preliminare este prezentată înainte de finalizarea procesului electoral. Evaluarea finală a alegerilor va depinde, în parte, de desfășurarea etapelor rămase ale procesului electoral, inclusiv numărarea, totalizarea și anunțarea rezultatelor, precum și de gestionarea eventualelor reclamații și contestații post-electorale. BIDDO va emite un raport final complet, ce va include recomandări pentru posibile îmbunătățiri, în decurs de două luni după finalizarea procesului electoral. Șefa delegației din partea Congresului va prezenta raportul său la următoarea sesiune a Congresului la Strasbourg în martie 2024. Șeful delegației din partea PE pentru observarea alegerilor va prezenta raportul cu rezultatele misiunii la următoarea reuniune a Comitetului Parlamentar de Asociere UE – Moldova.

MOA BIDDO include 14 experți în capitală și 28 de observatori pe termen lung dislocați pe întreg teritoriul țării. În ziua alegerilor, au fost implicați 295 de observatori din 36 țări, inclusiv 28 de observatori pe termen lung și 191 de observatori pe termen scurt implicați de BIDDO, precum și o delegație de 19 membri din partea Congresului și o delegație de 12 membri din partea Parlamentului European. Deschiderea a fost observată în 106 de secții de votare și votul a fost observat în 950 secții de votare în toată țara. Numărarea a fost observată în 96 secții de votare, iar totalizarea în 84 de CE dC-uri.

Observatorii exprimă recunoștință autorităților Republicii Moldova pentru invitația de a monitoriza alegerile, dar și Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova și Comisiei Electorale Centrale pentru asistența oferită. Misiunea, de asemenea, își exprimă recunoștința față de alte instituții de stat, partide politice, instituții media și organizațiile societății civile, dar și reprezentanților comunității internaționale pentru cooperare acestora.

Pentru informații suplimentare, vă rugăm să recurgeți la următoarele contacte:

- Dna Corien Jonker, Șefa MOA BIDDO, Chișinău (+373 69 348 938);
- Dna Katya Andrusz, Purtătoare de cuvânt BIDDO (+48 609 522 266), sau Dl Goran Petrov, Consilier electoral BIDDO, Varșovia (+48 697 990 989);
- Dna Stephanie Poirel, Congres (+33 3 90 21 51 84);
- Dl Raffaele Luise, Parlamentul European (+ 32 47 78 55 324).

Adresa MOA BIDDO:

Str. Alexei Mateevici 76

MD-2009, Chișinău, Republica Moldova

Tel: +373 69 33 72 24

e-mail: office@odihr-moldova.org

website: <https://www.osce.org/odihr/elections/moldova/548827>